

Llull, i quines coses accepta dels musulmans What things Llull accepts from Muslims Quais coisas Llull aceita dos muçulmanos

Josep PUIG MONTADA¹

Resumen: Raimundo Lulio pretende haber escrito algunas de sus obras primero en árabe, aunque no tenemos ninguna prueba. En todo caso, no cabe duda de que conocía la filosofía y la teología islámicas, y el artículo intenta contestar a la pregunta de qué elementos integró en su doctrina; parece que la mayoría de ellos eran de carácter formal.

Abstract: Raimundus Lullus claims to have written some of his works first in Arabic but no evidence is available. No doubt he knew Islamic philosophy and theology and the article tries to answer which elements did he integrate into his doctrine; it looks as if most of them were of formal nature.

Keywords: Raimundus Lullus – Islam – Conversion into Christianity.

Palabras-clave: Raimundo Lulio – Islam – Convertir al cristianismo.

ENVIADO: 10.07.2016
ACEPTADO: 12.08.2016

Acabada e complida és aquesta translació del *Llibre de contemplació* d'aràbic en romans, la qual translació fo fenida lo primer dia de l'any en vulgar, e la compilació d'aràbic fo fenida e termenada en lo sant divendres de Pascha, en lo qual pres mort e passió nostre senyor Déus Jhesu Christ, fill de la Verge gloriosa, nostra dona santa Maria (*Contemplació* NEORL 2015, VII. p. 645)².

¹ Doctor en Filosofía y Letras, Filología Semítica, Universidad de Barcelona (1975). Director del Instituto Hispano-Árabe de Cultura en Bagdad, Iraq (1977-1979). Profesor de las universidades de Barcelona y Complutense de Madrid (1983 hasta la actualidad). Investigador en las universidades de Harvard, California en Los Ángeles, Bochum, Berlín (FU), y El Cairo. E-mail: puigmont@ucm.es.

² Cites del *Llibre de contemplació* es faran: **a)** segons l'edició mallorquina *Obres de Ramon Llull*, vols. II-VIII: *Llibre de contemplació en Déu*. Toms I-VII, ed. M. Obrador y Bennassar, Miquel Ferrà i Salvador Galmés, Palma de Mallorca, 1906-1914; Palma: Miquel Font, 1987-1989. Abreviat LCD.

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)
Ramon Llull. Seventh centenary
Ramon Llull. Séptimo centenario
Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

El *Llibre de contemplació* és una de les nombroses obres que Llull diu haver escrit en àrab. La data final de redacció en àrab seria, doncs, el Divendres de Pasqua – probablement de l'any 1273, el 7 d'abril– i la traducció al català, l'1 de gener de l'any següent, 1274. Dic “seria”, perquè la coincidència amb el primer dia de l'any i amb el Divendres Sant sembla artificiosa. Cronològicament vindria després del poema didàctic *Compendium logicae Algazelis*, (1271/72), que Llull hauria escrit primer en àrab, i després hauria fet traduir al llatí, i després al català (Rubió i Balaguer 1913-14). Són dues obres d'una primera època, com el *Llibre del gentil i els tres savis*, el qual tindria també un original àrab, segons que ell diu.

Quant a aquelles obres que més endavant va escriure en terres de l'islam, sembla comprensible que les hauria escrit primer en àrab: la *Disputatio Raimundi christiani et Hamar saraceni*, a Bugia, conservada en traducció llatina (Pisa 1308) i d'altres a Tunis, com va estudiar Garcías Palou (Garcías Palou 1981, pp. 85-106).

Una cosa és la coneixença de Llull i la seva preocupació per l'islam, i una altra, la presència d'escrits o, senzillament, continguts islàmics acceptables per Llull, és a dir, una recepció positiva, i aquí voldria considerar-ho, en el terreny de la filosofia.

I.

En Llull la presència de l'àrab i de la literatura en àrab és una qüestió que ha interessat els investigadors i amb raó. Llull era un home de la Mediterrània i l'islam n'era una part essencial. Otto Keicher fou dels primers a parlar-ne, però ell va escriure bàsicament una introducció a la seva edició de l'obra de Llull *Declaratio Raymundi per modum dialogi edita contra aliquorum philosophorum et eorum sequacium opiniones erroneas et damnatas a venerabili Patre Domino Episcopo Parisiensi*³. La *Declaratio* és un escrit antiaverroista redactat a París el 1298, i Keicher no hi considera la possible influència àrab, car és una refutació dels averroistes llatins.

En aquest sentit, Esteban Lator (1944) sí que seria el primer a assenyalar-hi la possible influència d'Ibn Sab'în. La monografia més important al respecte segueix sent la de Dominique Urvoy⁴, a més de molts articles seus sobre Llull. Miguel Cruz Hernández⁵,

<http://orbita.bib.ub.edu/llull>; b) pels llibres I-II, segons la nova edició, volum I, Palma: Patronat Ramon Llull, 2015. Abreviat LCD NEORL.

³ Keicher, Otto. « Raimundus Lullus und seine Stellung zur arabischen Philosophie », *Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters*. Münster: Aschendorf, 1909.

⁴ *Penser l'Islam. Les présupposés islamiques de l' 'Art' de Llull*. Paris: Vrin, 1980. *Études Musulmanes* 23.

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia* 23 (2016/2)
 Ramon Llull. Seventh centenary
 Ramon Llull. Séptimo centenario
 Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

Garcías Palou⁶, Angel Cortabarría⁷, Charles Lohr⁸, Hans Daiber⁹, A. Akasoy i A.Fidora¹⁰, Oscar de la Cruz¹¹, tots ells han contribuït a cercar antecedents àrabs en el pensament lul·lià.

II. Models formals

L'*Ars Inveniendi Veritatem* representa l'aspecte més original del pensament lul·lià, i ja s'ha parlat de possibles influències àrabs, en concret, de si és un instrument endevinatori –*ṣā'irja*, freqüent al Nord d'Àfrica– que podria inspirar les rodes de l'*Art de trobar veritat*. (Link 2010). En aquest treball ens concentrem en altres obres.

En el cas del *Compendium logicae Algazelis*, el tractat de lògica, la forma escollida –la d'un poema de versos curts–, reflecteix directament l'estructura d'una *urjūza*, un poema en metre *rajaẓ* amb finalitats didàctiques per aprendre medicina, gramàtica o lògica. De fet, el poema comprèn els elements de la filosofia d'Avicenna, i no tan sols la seva lògica.

En l'altre cas, el del *Llibre de Contemplació*, el model àrab no és tan clar. Com a obra d'espiritualitat recorda la *Iḥyâ' 'ulûm al-dîn* d'Algatzell (mort el 1111) –títol que podem traduir com *Vitalització de les ciències de la religió*–, una bona part de la qual va ser traduïda i estudiada per Miguel Asín Palacios¹². Una obra voluminosa que es divideix en 4 “quarts” o seccions, cada una de les quals comprèn 10 capítols. Les 4 seccions són: actes de culte o de conducta amb Déu; actes de bona conducta amb els altres; actes de perdició o vicis; actes de salvació o virtuts.

⁵ Cruz Hernández, Miguel. *El pensamiento de Ramon Llull*. [Madrid]: Fundación Juan March, 1977.

⁶ *Ramón Llull y el Islam*, Palma: 1981.

⁷ «Connaissance de l'Islam chez Raymond Lulle et Raymond Martin O.P. Parallèle», *Cahiers de Fanjeaux*, 22 (1987), pàg. 33-56.

⁸ «Arabische Einflüsse in der neuen Logik Lulls», *Raymund Lulle* (Fribourg CH, 1986), pàg. 71-91.

⁹ «Raimundus Lullus in der Auseinandersetzung mit dem Islam. Eine philosophiegeschichtliche Analyse des *Liber disputationis Raimundi Christiani et Homeri Saraceni*» in: M. Lutz-Bachmann–A. Fidora (eds.), *Juden, Christen und Muslime* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2004), pàg. 136-172.

¹⁰ Ibn Sab'în und Raimundus Lullus. 'The question of the Arabic sources of Lullus' logic revisited', in: A. Akasoy–W. Raven, eds. *Islamic Thought in the Middle Ages*, Brill: 2008, pàg. 433-458.

¹¹ «Raymundus Lullus contra Sarracenos: El islam en la obra (latina) de Ramon Llull», *Cahiers d'études hispaniques médiévales*. 28 (2005), pàg. 253-266.

¹² *La espiritualidad de Algazel y su sentido cristiano*. 4 vols. Madrid: Impr. Maestre, 1934-1941.

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia* 23 (2016/2)
Ramon Llull. Seventh centenary
Ramon Llull. Séptimo centenario
Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

En canvi, el *Llibre de Contemplació* es divideix en 5 llibres, 40 distincions i 366 capítols, segons els dies de l'any, i amb un interès especial en la Trinitat i l'Encarnació o en les “concordances et contrarietats que són entre fe i raó” (capítol 154). Aquestes qüestions de fe i raó són alienes a Algatzell, però la diferència més notable entre totes dues obres és que la d'Algatzell uneix doctrina legal i teològica, mentre que la de Llull uneix teologia i filosofia. Totes dues tenen, emperò, una vessant mística i un lligam comú: l'objectiu de donar al creient una obra completa per a creure i obrar.

III. Figures i símbols

En el *Llibre de Contemplació* abunden les figures i els símbols. Quines fonts, quins llibres en àrab podia Llull haver llegit o vist per a inspirar-se? La meua hipòtesi són els llibres de *ṣimiyá'*, llibres de simbologia de les lletres –sovint amb derivacions cap a la màgia– que eren molt freqüents a l'època i al nord d'Àfrica, com ja va demostrar-ho Edmond Doutté¹³. Pierre Lory, en un llibre concís i ben estructurat, conta com la *ṣimiyá'* és primer de tot la ciència de “les xifres-en-lletres”. Les lletres són el món corporal, i els nombres, l'espiritual: Lory cita unes paraules d'al-Bûnî explicant aquesta correspondència (Lory 2004, 42).

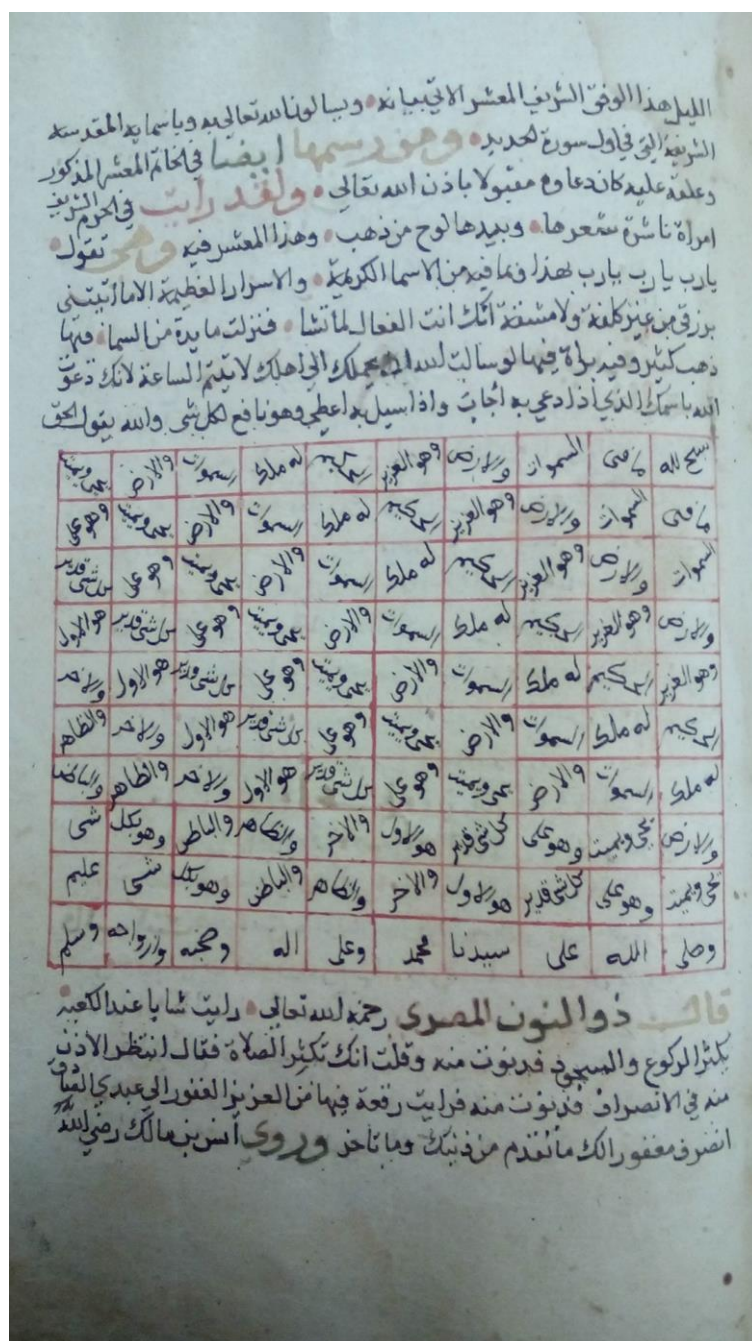
Sharaf al-Dîn o Shihâb al-Dîn Aḥmad ibn 'Alî ibn Yûsuf al-Bûnî al-Malikî al-Ifriqî és probablement l'autor d'esoterisme més influent en la cultura islàmica. Va néixer a Bona, ara Annaba, l'antiga Hipona dels romans, i va viure al nord d'Àfrica una part de la seva vida, si bé la part més extensa la passà al Caire, on va morir el 1225. La seva figura ha estat molt estudiada, i només n'assenyalo dos investigadors: l'esmentat Pierre Lory (Lory 1987-88) o E.W. Francis¹⁴. L'obra més important és *Shams al-ma'ârif al-kubrâ* –“El gran sol de les coneixences”–, amb moltes edicions i objecte d'una tesi doctoral a la Universitat de Salamanca per J. Coullaut Cordero (Coullaut Cordero 2009), la primera part de la qual ha editat i traduït. Com Coullaut indica (pàg. XVIII-XIX), encara que l'obra és original d'al-Bûnî, conté addicions posteriors. En aquesta mena d'obres, l'originalitat és una qüestió relativa, i el mateix al-Bûnî hi recull material l'origen del qual no ens diu.

Llull podia haver conegut l'obra d'al-Bûnî directament, o podia haver conegut textos semblants. És cert que aquestes obres insisteixen en els aspectes astrològics, absents

¹³ *Magie et religion dans l'Afrique du Nord*, Alger: Adolphe Jourdan, 1909.
<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k82678p/f10.item.zoom>.

¹⁴ E. W. Francis IV, *Islamic symbols and Sufi rituals for protection and healing: religion and magic in the writings of Ahmad ibn Ali al-Buni (d. 622/1225)*, Los Angeles: University of California, 2005.

en Llull, però comparteixen l'afició per les figures geomètriques, el cercles i els jocs amb lletres com a símbols. Els anomenats “quadrats màgics” són un exemple de les construccions que abunden en el tractat d'al-Bûni. En aquesta imatge –provinent del manuscrit núm. 11 de la Biblioteca Islàmica de Madrid– veiem com al-Bûnî empra els noms de Déu que ens diu “que hi ha al començament de la sura del Ferro” (Alcorà 57) i els posa en els quadrats que, junts, formen un gran “quadrat màgic”:

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia* 23 (2016/2)
Ramon Llull. Seventh centenary
Ramon Llull. Séptimo centenario
Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

Llegim en els 100 quadrats aquests deu noms o atributs divins: Al-‘Azîz (El més Gloriós), Al-Ḥakîm (El Docte), Al-Muḥyî (El qui dona vida), Al-Mumît (El qui porta la mort), Al-Qadîr (L’Omnipotent), Al-Awwal (El Primer), Al-Akhîr (El Darrer), Al-Zâhir (El Visible), Al-Bâṭin (L’Ocult), Al-‘Alîm (L’Omniscient).

La doctrina musulmana dels noms divins és molt popular i arrenca d’una referència alcorànica a Déu, a qui pertanyen els noms més bells, *al-asmâ’ al-ḥusnâ* (17: 110; 59: 24). La tradició parla de 99 noms, la recitació dels quals és una pràctica pietosa i, de fet, molts dels 99 noms de la tradició musulmana provenen de versets de l’Alcorà¹⁵.

Una de les fonts més acceptades és la notícia d’al-Tirmidhî en el seu llibre de tradicions o dites del profeta –*sunan*–, amb el títol *Jâmi’ al-Tirmidhî*¹⁶. Abû ‘Îsâ Muḥammad ibn ‘Îsâ ibn Sawrah ibn Shaddâd al-Tirmidhî va morir aproximadament el 892, de manera que feia segles que els 99 noms de Déu es coneixien arreu de l’Islam. L’antecedent lul·lià més proper és Muḥyiddîn Ibn ‘Arabî (mort al 1240), però el seu tractament és sufí i tan original que Llull no el podria haver seguit atès que li hauria resultat herètic. Cada nom diví imprimeix una realitat existencial (Elmore 2001). En canvi, Algatzell és autor d’*al-Maqṣad al-asnâ fî sharḥ asmâ’ Allâh al-ḥusnâ*, traduït a l’anglès en almenys dues ocasions (Ghazâlî 1979) (Ghazâlî 1992), que coincideix bàsicament amb la llista de Tirmidhî i és compatible amb l’orientació de Llull¹⁷.

IV. Influències de contingut: *Els noms de Déu*

En relació amb aquest nombre, Llull va escriure el llibre dels *Cent noms de Déu* en català (Noms de Déu 1936), tot demanant de traduir-lo al llatí, com es va fer. La data de composició és cap al 1292. En el pròleg explica les raons d’haver fet el poema:

Los sarrayns dien que en 1 Alcora són noranta e nou noms de Deu, e qui sabia lo centè
sabria totes coses; per que yo fas aquest libre de Cent noms de Deu, los quals se, e per

¹⁵ Mikel de Epalza, *L’Alcorà, Traducció de l’àrab al català, introducció i cinc estudis alcorànics*. Barcelona: Editorial Proa, 2002 (2ª ed.).

¹⁶ <http://sunnah.com/tirmidhi/48/138>. Reference: Jami’ at-Tirmidhi 3507. In-book reference: Book 48, Hadith 138. English translation: Vol. 6, Book 45, Hadith 3507.

¹⁷ Pablo Beneito Arias, professor a la Universitat de Múrcia, va escriure la tesi doctoral: “Los nombres de Dios en la obra de Muḥyî-l-Dîn Ibn al-‘Arabî” (Madrid: Universidad Complutense, 1996), on també pren Ramon Llull en consideració i hi fa una referència en particular, pàg. 194-196.

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)
 Ramon Llull. Seventh centenary
 Ramon Llull. Séptimo centenario
 Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

tot so no.s segueyx que sapia totes coses; e assò fas a rependre lur falsa opinió (*Noms de Déu* 1936, 80).

Llull ja adverteix que compon l'obra per refutar la doctrina musulmana. En principi, doncs, només n'accepta l'estructura. En la taula següent he posat els noms de Déu, segons Algatzell, en la primera columna, indicant-hi en quins casos hi ha un origen alcorànic. En la tercera columna, ve la llista segons Llull, en les dues formes de les edicions i sense uniformar la transliteració. La columna central recull probables coincidències, indicant el nom i el nombre de la llista de Llull:

1. Allâh		1. Déus, De Déu
2. El Compassiu (al-Raḥmân)		2. Essencia De essència de Déu
3. El Misericordiós (al-Raḥîm)	Misericordiant 59	3. Unitat
4. El Rei (al-Malik) 59. 23	Rey 62	4. Trinitat
5. El Sant (al-Quddûs) 59.23	Sanct 15	5. Pare De paternitat
6. La Pau (al-Salâm) 59.23		6. Fill De filiació
7. El qui dóna seguretat (al-Mu'min) 59.23		7. Sant Esperit
8. El Protector (al-Muhaymin) 59. 23	Defensor 47	8. Singular De singularitat
9. El Fort (al-'Azîz) 59.23		9. Estant. De estar
10. El Totpoderós (al-Jabbâr) 59.23	Potestat 22	10. Faent De obrar
11. El Majestuós (al-Mutakabbir) 59. 23	Gloria 27	11. Ens necessari De necessitat
12. El Creador (al-Khâliq) 59.24	Creador 34	12. Perseitat
13. El Faedor (al-Bâri') 59. 24	Faedor 54	13. Libertat De franquesa
14. El Formador (al-Muṣawwir) 59. 24	Forma 30	14. Simple
15. El Perdonador (al-Ghaḥfâr) 38. 66	Gracia 58	15. Sanct De Sanctetat
16. El Vencedor (al-Qaḥhâr) 12. 39	Vencedor 57	16. Vida
17. El Donant (al-Waḥhâb) 3. 8		17. Infinitat
18. El Nodridor (al-Razzâq) 51. 58	Nodridor 50	18. Eternitat
19. El Conqueridor (al-Fattâḥ) 34. 26		19. Tot De totalitat
20. El Savi (al-'Alîm) 34. 26 etc	Saviesa 23	20. Bo De bondat
21. The Restrainer (al-Qâbiḍ) No apareix		21. Gran De granea
22. The Extender (al-Bâsiṭ) 13.	¿Abundós? 61	22. Potestat De poder

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)

Ramon Llull. Seventh centenary

Ramon Llull. Séptimo centenario

Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

14 No apareix		
23. El qui humilia l'infidel (al-Khâfiḍ) 56. 3 No exacte	¿Humil 63?	23. Saviesa De saviea
24. El qui exalta el creient (al-Râfi') 56. 3 No exacte	Glorificador 36	24. Amor De volentat
25. El qui dóna poder (al-Mu'izz) 3. 26 No exacte		25. Vertut
26. El qui treu el poder (Al-Mudhill) 3. 26 No exacte		26. Veritat
27. El qui tot ho sent (al-Samî') 57. 14	Exoidor 41	27. Gloria De gloria
28. El qui tot ho veu (al-Baṣîr) 17. 1		28. Justícia
29. El Judge (al-Ḥakam) 53. 39	Castigador 49	29. Larguea
30. The Just (al-'Adl) No apareix	Justícia 28	30. Forma
31. El Subtil (al-Laṭîf) 6. 103		31. Producció
32. L'Informat (al-Khabîr) 6. 18		32. Bell
33. El Tolerant (al-Ḥalîm) 2. 225	Suau 64	33. Jhesu
34. El Grandiós (al-'Aẓîm) 2. 255	Major	34. Creador De creació
35. El qui perdona (al-Ghafûr) 12. 98	Gràcia 58	35. Recreador
36. L'agraït (al-Shakûr) 35. 30		36. Glorificador De glorificació
37. El Sublim (al-'Aliyy) 2. 255		37. Ressucitador De resurrecció
38. El Gran (al-Kabîr) 13. 9	Gran 38	38. Salvador De salvació
39. The Preservador (al-Ḥafîẓ) 11. 57		39. Edificador
40. El qui pren cura de tot (al-Muqîṭ) 4. 85 <i>hapax</i>		40. Sostenidor
41. El Calculador (al-Ḥasîb) 4. 6		41. Exoidor
42. El Sublim (al-Jalîl)	Noble 92?	42. Ordenador
43. El Generós, (al-Karîm) 23. 115; 27. 40	Larguea 29	43. Visitador
44. El Vigilant (al-Raqîb) 4. 1		44. Consolador
45. El qui contesta (al-Mujîb) 11. 65	Exoidor 41	45. Conseyllador
46. L'Infinit (al-Wâsi') 2. 115	Infinitat 17	46. Confortador
47. El Savi absolut (al-Ḥakîm al-Muṭlaq) 2. 32		47. Defensor
48. L'Amorós (al-Wudûd) 11. 90	Amor 24	48. Sanador
49. El més Gloriós (al-Majîd)	Glòria 27	49. Castigador

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)

Ramon Llull. Seventh century

Ramon Llull. Séptimo centenario

Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

11.73		
50. El qui crida a la vida (al-Ba'ith) 22. 7 No exacte	Ressucitador 37	50. Nodridor
51. El Testimoni (al-Shahîd) 2. 282		51. Endressador De endressament
52. La Veritat (al-Ḥaqq) 2. 26	Veritat 52	52. Emperador De manament
53. L'Advocat (al-Wakîl) 3. 173	Advocat 95, Procurador 94	53. Eligidor De elecció
54. El Fort (al-Qawiyy) 11. 66		54. Faedor De facció
55. El Ferm (al-Matîn) 11. 66		55. Valor
56. El Padró (al-Waliyy) 2. 107	¿Amic 87, Servit?	56. Senyor De seynoria
57. El Lloat (al-Ḥamîd) 22. 64	Loat 66	57. Vencedor De vensiment
58. The Numberer (al-Muḥṣî) 58. 6		58. Gracia De gracias
59. El Principi (al-Mubdi') 85. 13 No exacte	Principi 99	59. Misericordiant De misericordia
60. El Restaurador (al-Mu'id) 85. 13 No exacte		60. Piadós De pietat
61. El Vivificador (al-Muḥyi) 2. 28 No exacte	Vida 16	61. Abundós De habundancia
62. El qui dóna la mort (al-Mumît) 2. 28 No exacte		62. Rey De rey
63. El Vivent (al-Ḥayy) 2. 255	Vida 16	63. Humil De humilitat
64. El Subsistent per ell mateix (al-Qayyûm) 2. 255	Estant 9	64. Suau De suavitat
65. El qui no necessita res (al-Wâjid) No apareix	Abundós 61	65. Remembrat, De membrar
66. El Gloriós (al-Mâjid) 11. 73	Honra 68	66. Loat
67. L'U (al-Aḥad, Wâḥid) 112.1	Singular 8, Unitat 2, Simple 14,	67. Nomenat De nom
68. El qui perdura (al-Şamad) 112.2; 51. 58		68. Honrat De honrar
69. El Poderós (al-Qadîr) 6. 37	Potestat 22	69. Reclamat De reclamar
70. El qui domina (al-Muqtadir) 18. 45		70. Beneït De benedicció
71. El qui avança (al-Muqaddim) No exacte 50. 28		71. Servit De servir
72. El qui retarda (al-Mu'akhhir) No exacte 11.8		72. Temut De temor
73. El Primer (al-Awwal) 32. 13	Principi 99	73. Pregat De pregueres
74. El Darrer (al-Akhîr) 57. 3	Fi 100	74. Distinció
75. El Manifest (al-Zâhir) 57. 3	Present 91?	75. Concordansa
76. L'Amagat (al-Bâṭin) 57. 3	Invisible 96	76. Egal De egualtat

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)
 Ramon Llull. Seventh centenary
 Ramon Llull. Séptimo centenario
 Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

77. El Governador (al-Wālī) 2. 107	Senyor 85	77. Innocent De innocència
78. L'Excels (al-Muta'allī) No apareix	Alt 78	78. Alt De altea
79. El Bo (al-Barr) 52. 28	Bo 20	79. Significant De significació
80. El qui fa penedir-se (al-Tawwab) 2. 37	Temut 72	80. Perseverant De perseverància
81. El Perdonador (al-'Afūw) 22. 60	Gràcia 58	81. Eximplificant, De exempli
82. El Venjador (al-Muntaqim) 32. 22		82. Movent De moviment
83. El Pietós (al-Ra'ûf) 2. 207	Piadós 60	83. Comprenent De pendre
84. El Rei del regne (Malik al-Mulk) 3. 26	Rey 62	84. Digne De dignitat
85. El Senyor de la majestat i glòria (Dhu-l-Jalâl wa-l-Ikrâm) 27. 78	Emperador 52	85. Esperat De esperança
86. El Just (al-Muqsit) No apareix		86. Major De majoritat
87. El Col·lector (al-Jâmi') 3. 9		87. Amich De amistat
88. El Ric (al-Ghanī) 10. 68	¿Valor 55?	88. Desitjat De desig
89. L'Enriquidor (al-Mughnī) 9. 21 No exacte		89. Constant De fermetat
90. El qui para els danys (al-Mâni') No apareix		90. Leyal De leyaltat
91. Aquell de qui vénen els béns (al-Nâfi') No apareix		91. Present De presència
92. Aquell de qui vénen els danys (al-ḍârr) No apareix	Castigador 49?	92. Noble De nobilitat
93. La Llum (al-Nûr) 24. 35		93. De entenció
94. El Guia (al-Hâdī) 22. 54		94. Procurador De procuració
95. L'Incomparable (al-Badī') 2. 117	Singular 8?	95. Advocat De avocació
96. El Perdurable (al-Bâqī) 28. 88 No exacte	Eternitat 18 Immortal 97	96. Invisible De invisibilitat
97. L'Hereu (al-Wârith) 15. 23		97. Inmortal De immortalitat
98. El qui va pel dret camí (al-Rashīd) 11.87	Endressador 51	98. Infallible De infallibilitat
99. El qui actua pacientment (al-Ṣabûr)	Constant 89 Perseverant 80	99. Principi De comensament
		100. Fi De fi

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)
Ramon Llull. Seventh centenary
Ramon Llull. Séptimo centenario
Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

Malgrat la intenció de Llull de fer una obra del tot diferent, hi ha coincidències. Examinem primer aquells noms que no poden tenir cap correspondència amb Alatzell i que podem agrupar en dos conjunts.

a) En primer lloc són els relacionats amb la Trinitat:

2. Essència
3. Unitat
4. Trinitat
5. Pare
6. Fill
7. Sant Esperit

i aquí s'inclouria el 33. Jesús, que és el nom que l'islam respecta però no accepta. Jesús és un dels profetes, però és un home.

En *De essència de Déu* Llull exposa la seva doctrina segons la qual l'essència ha d'essenciar, és a dir, la substància per a ser-substància ha de sortir d'ella mateixa. Quant a la doctrina trinitària, llegim "Tu, essència, estàs indistincta en trinitat, qui està distincta per propietat de tu, essència, en personalitat" (II.7), una manera d'expressar l'antítesi i la síntesi.

Unitat, és clar que és un atribut acceptat per l'islam, però, si llegim els versos de Llull, tot seguit hi veiem la referència trinitària: "Tan gran poder ha divina unitat que pot estar en distincta trinitat" (III. 8).

Trinitat és explicada a la manera lul·liana: insistint en l'esquema verb-subjecte-objecte, que correspon, com és sabut, a l'esquema *fi'l-fâ'il-maf'ûl*. L'estructura lingüística és decisiva i justifica la impossibilitat de la "quaternitat": "En Déu no pot quaternitat estar, pus ca deitat poden abastar deificant deificable e deificar" (IV. 5).

L'objecció és que ja Augustí emprava aquesta estructura gramatical com a argument trinitari:

Quan jo em pregunto sobre estimar una cosa, hi ha tres coses presents: Jo mateix, allò que jo estimo i l'amor. No puc estimar si no hi ha un amant, i si no-res és amat. Per tant hi ha tres coses: l'amant, l'amat i l'amor (*Ecce tria sunt: amans, et quod amatur, et amor. De Trinitate*, VIII.10.14).

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)
Ramon Llull. Seventh centenary
Ramon Llull. Séptimo centenario
Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

Cal ser prudents respecte de la influència àrab —i així s'escau quan es parla de les “raons necessàries” o de la importància de la ‘relació’¹⁸—, perquè Llull coneix molt bé sant Augustí.

b) Uns altres noms procedeixen del sistema filosòfic lul·lià:

- 9. Estant
- 10. Faent
- 3. Ens necessari
- 4. Perseitat
- 74. Distincció
- 75. Concordansa
- 76. Igual

‘Estant’ resulta novedós, almenys com a expressió. Llull invoca Déu dient: “O rey, qui és Deus en estant! tu estàs Deus en engenrant, e estàs Deus en espirant” (IX.1). El sentit és clar: ésser, existir. Déu és i és Pare, Deú és i és Esperit¹⁹.

També s’hi inclourien uns conceptes filosòfics generals, no típicament lul·lians:

- 19. Totalitat
- 25. Virtut
- 30. Forma
- 79. Significat
- 82. Movent
- 93. Entenció

Encara que un dels noms de Déu en l’islam sia “El qui dóna forma”, Llull entén forma en sentit aristotèlic, forma pura, actualitat pura. ‘Entenció’ dividida en primera i segona intenció, és una categoria de la lògica medieval.

Aquests noms, propis de Llull, estan relacionats més aviat amb la pietat cristiana:

¹⁸ Sant Augustí parlava de *Haec substantia una, tria relative*, cosa que desenvolupa Guy Vandevél — *Expression de la cohérence du mystère de Dieu et du salut*. Roma 1993— per parlar de la importància de la relació subsistent.

¹⁹ Llull sembla atendre’s a la doctrina del Credo de Nicea de l’any 381, però en X.1 ho esclareix i defensa la clàusula Filioque.

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)

Ramon Llull. Seventh centenary

Ramon Llull. Séptimo centenario

Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

- 32. Bell
- 35. Recreador
- 38. Salvador
- 65. Remembrat
- 42. Visitador
- 43. Consolador
- 44. Conseyllador
- 45. Confortador
- 48. Sanador
- 58. Gràcia
- 70. Beneït
- 85. Esperat
- 87. Amich (amb matissos)

Resten aquells que poden tenir relació amb el noms d'Algatzell i aquells altres difícils de relacionar. Els noms que mostren un contingut comú islamo-cristià són:

- 8. Singular
- 14. Simple
- 15. Sanct
- 16. Vida
- 17. Infinitat
- 18. Eternitat
- 20. Bo
- 21. Gran
- 22. Potestat
- 23. Saviesa
- 24. Amor
- 26. Veritat
- 27. Gloria
- 28. Justícia
- 29. Larguea
- 30. Forma
- 31. Producció
- 34. Creador
- 35. Recreador
- 36. Glorificador
- 37. Ressucitador

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)

Ramon Llull. Seventh centenary

Ramon Llull. Séptimo centenario

Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

40. Sostenidor
41. Exoidor
47. Defensor
49. Castigador
50. Nodridor
51. Endressador
52. Emperador
54. Faedor
56. Senyor
57. Vencedor
59. Misericordiant
60. Piadós
61. Abundós
62. Rey
64. Suau
66. Loat
68. Honrat
71. Servit
72. Temut
78. Alt
89. Constant
91. Present
94. Procurador
95. Advocat
96. Invisible
99. Principi
100. Fi

La classificació és genèrica, i hi ha noms encara més difícils d'encaixar:

13. Libertat, franquea
53. Eligidor De elecció
81. De exempli
98. Infal·lible

Malgrat les imprecisions, la constatació precedent ens autoritza a dir que Llull, a banda d'inspirar-se en la idea musulmana dels noms de Déu, selecciona noms que es poden

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)
Ramon Llull. Seventh centenary
Ramon Llull. Séptimo centenario
Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

trobar a les llistes de Tirmidhî o Algatzell. Són molts, suficients per a afirmar que hi ha més que coincidència i casualitat, i que Llull se'n feia ressò.

IV.1. Bûnî, tornada a.

En el cas dels deu noms d'al-Bûnî, veurem que “El més Honorable” pot associar-se a 27 “De glòria” o a 36 “De glorificació”, de Llull, “El savi” a 23 “De saviea”, “El qui dóna vida” a 15 “De vida”, o a 37 “De resurrecció”, “L'Omnipotent” a 22 “De poder”, “El Primer” a 99 “De comensament”, “El Darrer” a 100 “De fi”, “L'ocult” a 96 “De invisibilitat”, “L'omniscient” també a 23 “De saviea”, i que “El qui porta la mort” no té una correspondència. “El visible” podria arreglar-se amb 91 “De presència”.

Quant al contingut, insisteixo que no podem parlar, doncs, d'una influència d'al-Bûnî i de les anomenades “ciències de les lletres” que ells conreen. La influència és perceptible a nivell formal, quant a recursos tècnics, tals com figures d'arbres, quadrats, cercles i simbolismes de les lletres i dels nombres.

V. Influències de contingut: la lògica

En els dos exemples precedents, la influència és, per tant, més formal que de contingut. En el cas de la lògica, la influència de contingut és innegable, i Llull ho reconeix. Abans ens hem referit al seu poema de lògica, que hauria escrit primer en àrab. Ara el contraposarem a la part de lògica del llibre d'Algatzell *Maqâṣid al-Falâsifa*, *Les intencions dels filòsofs* (Maqâṣid al-Falâsifa 2000), on es resumeix la filosofia d'Avicenna. El que es discuteix entre els estudiosos és si *Les intencions dels filòsofs* representen el pensament d'Algatzell en una primera època, o bé són una exposició que fa de la filosofia d'Avicenna per a refutar-la en una obra que es dirà *L'ensorrament dels filòsofs*.

Aquí n'hi haurà prou amb una selecció de termes tècnics avicennians per tal de mostrar llur correspondència amb termes de Llull, segons que apareixen en català en la *Lògica del Gatzell*, que no són gaire diferents dels termes llatins del *Compendium logicae Algazelis*. Ha de quedar molt clar que *Les intencions dels filòsofs* no són la font directa de la *Lògica del Gatzell*, car només algunes parts coincideixen, com ja va explicar Jordi Rubió (Rubio i Balaguer 1913-14, pp. 321-323) i més tard Charles Lohr en la seva tesi. Ignoro si hi ha una altra font exacta i quina és, però caldria buscar les fonts també en la tradició lògica llatina, en la qual Boeci ocupa un lloc important. El seu poema

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)

Ramon Llull. Seventh centenary

Ramon Llull. Séptimo centenario

Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

comença amb els cinc universals (versos 13-139), per seguir a continuació amb les definicions (140-251), les proposicions (252-357), les tretze classes de proposicions (358-427), etc. Aquestes darreres són l'exemple que hem escollit. Es tracta d'una classificació de les premisses del sil·logisme en 13 classes.

Avicenna parlava en les seves obres de la matèria del sil·logisme, que són les premisses. Del fet que elles siguin veritat, depèn que la conclusió ho sigui. Ara bé, la veritat té graus i Avicenna fa una comparació amb l'or, que pot tenir cinc graus de puresa absoluta fins a esdevenir aram. En el seu poema didàctic, Llull segueix fidelment la classificació d'Avicenna. La columna de l'esquerra correspon a l'edició de Galmés (*Logica del Gatzell* 1936); la central, a la traducció de Manuel Alonso; i la de la dreta, a l'edició de Damasc (Maqâşid al-Falâsifa 2000):

Galmés estrofa/ vers	Alonso, pàgina/línia	Damasc
XX.01 de necessitat	057.01 primers principis	46 الاوليات
XX.02 sentit	057.02 proposicions sensibles	46 المحسوسات
XX.03 esprovat	057.03 proposicions experimentals	47 التجريبات
XX.04 de tauetur	057.04 proposicions per transmissió	47 المتواترات
XX.05 qui.n si matexa sa rahó	058.05 proposicions en les quals llurs sil·logismes van inclosos	47 القضايا التي قياساتها في الطبع معها
XX.06 perpensament	059.06 imaginàries	48 الوهميات
XX.07 públich	059.07 tòpiques	48 المشهورات
XX.08 sotsposada	061.08 proposicions admeses	49 المقبولات
XX.09 atorgament	061.09 proposicions concedides	49 المسلمات
XX.10 en semblant	061.10 proposicions assimilades a les evidents	49 المشبهات
XX.11 appalès	061.11 proposicions admeses a primera vista	49 المشهورات في الظاهر
XX.12 d.opinió	061.12 proposicions opinables	50 المنظومات
XX.13 ymaginada	062.13 de la fantasia	50 المخيلات

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)
Ramon Llull. Seventh centenary
Ramon Llull. Séptimo centenario
Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

Les *de tauctur* són proposicions transmeses per una cadena d'homes fidedignes. Akasoy i Fidora hi afegeixen les correspondències de la *Nova Lògica* (Akasoy 2008). Els exemples aquí vistos són prou clars per demostrar que l'actitud de Llull respecte dels àrabs i de l'islam és diferent en el cas de la lògica. Llull accepta tant la forma –un poema didàctic– com els continguts, que li semblen neutres. Hi havia manuals de lògica en llatí, però Llull va preferir la redacció d'Avicenna.

VI. Continguts: Els conceptes físics

En el *Llibre de contemplació en Déu*, Llull parla de com Déu crea la primera matèria del no-res (II.10.31) en el context de la polèmica sobre l'eternitat del món. La preocupació constant de Llull és relacionar la creació o la natura amb l'home, veient-hi sempre el projecte diví. L'home és com matèria:

5. Amable Seynor! Enaxí com la primera matèria és subject a resebre dos contraris, so és a saber, forma e privatió de forma; enaxí, Seyner, eu són subject a resebre dos contrari s, so és a saber, obesiment dels vostres manamentz e desobediència dels vostres manamentz (Contemplació NEOR I, II.10, cap. 31[5], p. 143).

Comparacions d'aquesta mena no es poden trobar en Avicenna ni en Algatzell, però hi ha aspectes on potser sí, encara que siguin marginals. Per exemple, l'atomisme musulmà podria ser una referència en la doctrina dels cossos. En la *Lògica Nova*, originalment escrita en llatí (*Nova Logica* 1998) i traduïda després al català (*Lògica nova* 1998), Llull defineix el cos emprant les figures del cercle, el triangle i el quadrat, que són habituals en ell, però també diu:

[3] De cors

Cors es substancia de puns, e de linies, e de figures [plena]: de puns per ço con punt ab punt constituex linya, e linya ab linya constituex figura. E les figures son .iii.^{es}, so es, la circular, e la triangular, e la quadrangular: circular axí con lo cel, so es cors redon concau, e axí con lo sol que a figura circular esperica, e axí con lo cors del pebre e del pom; quadrangular axí con la [A 5v] ungla, la faç, e la palma, e la archa cayrada; triangular axí con lo nas de home, lo cor, la lengua, escut, e ls semblans. E de aquestes figures en les coses elementades se seguex altra figura comuna, so es cors de home o de altre cosa, lo qual es significat per lonch, larch e preon, e per la rotonditat del cap e del coyll, e per la ungla e per lo nas triangularment e quadrangularment, axí con desús es ja dit (*Lògica nova* 1998, p. 13).

Els atomistes musulmans havien ja parlat de la constitució dels cossos. Al-Ash'arî (mort el 936) és autor d'una obra que podríem traduir com "Tractats dels islàmics", on reproduïx les doctrines de les diferents escoles musulmanes de teologia. Els

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)
Ramon Llull. Seventh centenary
Ramon Llull. Séptimo centenario
Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

primers pensadors, els *mu'tazila*, van adoptar com a millor forma d'explicar l'omnipotència divina i la Seva intervenció en el món físic. En al-Andalus, Ibn Hazm (mort el 1064) coneix bé aquestes doctrines i les exposa en la seva obra *Al-Fiṣal*²⁰. Aquesta cita del mu'tazilita Mu'ammār ibn 'Abbād (m. 830), feta per al-Ash'arī, ens ajudarà a comprendre les doctrines físiques dels teòlegs musulmans:

Un cos és allò que és llarg, ample i profund. Els cossos estan fets d'almenys vuit parts. Quan una part s'ajunta amb una altra, es genera la longitud. Quan dues parts més s'hi ajunten, es genera l'amplària. Quan quatre parts s'hi superposen, es genera la profunditat. Aquestes vuit parts es converteixen en un cos que és llarg, ample i profund (Ash'arī 1929-1930, p. 303).

El precedent islàmic és limitat i la influència del *Timeu* de Plató és, doncs, perceptible.

S'hi parla de com triangles fan les superfícies o com els dos tipus de triangles -isòsceles i el que té els costats desiguals- determinen les propietats del món sensible i formen els cinc políedres regulars (*Timeu*, 53b-55c).

VII. Continguts: Els conceptes metafísics

En l'obra d'Algatzell que hem pres de referent, és a dir, a *Les intencions dels filòsofs*, les nocions de possible, impossible i necessari apareixien en la primera part, dedicada a la lògica. La relació del predicat amb el subjecte pot ser possible, impossible i necessària (MF 26; IF. pàg. 33-34) i Llull repetia la classificació en la *Lògica*, XXII. L'aspecte lògic no preocupa Algatzell.

Les nocions de potència i actualitat són analitzades en la metafísica del mateix llibre (MF pp. 98-100; IF pp.126-128). Potència i actualitat són distincions de l'ésser, i Algatzell parla d'ésser necessari i ésser possible en el context d'aquesta part de la filosofia (MF pp. 100-104; IF pp. 128-136). Les seves paraules són una bona explicació de la diferència i de la importància que té en la seva doctrina de Déu com a Ésser necessari per ell mateix, i de les creatures com a éssers possibles:

Divisió VIII

L'ésser es divideix en necessari i possible. Volem dir amb això [o bé] que l'existència de tot ésser depèn d'una altra cosa, de tal manera que si aquesta cosa no existís, ell mateix no existiria tal com l'existència de la cadira depèn de la fusta, del fuster, de la necessitat

²⁰ *Abenḥāẓam de Córdoba y su Historia crítica de las ideas religiosas*. Miguel Asín Palacios, Madrid, 1928-1932; reimpressió Madrid: Turner, 1984.

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)
Ramon Llull. Seventh centenary
Ramon Llull. Séptimo centenario
Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

de seure, i de la forma: si es suposés que un d'aquests quatre no existeix, la cadira inevitablement no existiria. O bé que ell no depèn de cap altra en absolut, sinó que encara que es suposés que tota resta no existeix, la seva inexistència no seria un resultat necessari, car ell és autosuficient (Maqâşid al-Falâsifa 2000, p. 100).

El quart llibre –terç volum– del *Llibre de contemplació en Déu* comença amb una trenta-tresena *distintió, en l'arbre qui tracta de ésser e de necessaria e de privatió*. Llull hi presenta els tres capítols en forma d'arbre, «De arbore esse, necessitatis et privationis», i juga amb dues parelles: possibilitat/impossibilitat, actualitat/potència, i una terna: ésser, necessitat i privaci per donar 12 combinacions.

Fer combinacions pot ser atractiu, però no pot donar per força resultats correctes. Pensem en la història dels quatre elements d'Empèdocles –foc, cel, aigua, terra– explicats per les combinacions de les formes primàries calent-fred i sec-humid. La combinació va aplicar-se a la doctrina dels temperaments en medicina, i durant segles va dificultar el naixement d'una nova ciència. La terna lul·liana s'estén a 3 capítols: 227. Com es tractat de ésser en potencia e en actualitat, e en possibilitat e en impossibilitat, 228. Com es tractat de necessaria en la potencia e en actualitat, e en possibilitat e impossibilitat, 229. Com es tractat de privatió en potencia e en actualitat, e en possibilitat e impossibilitat (*Contemplació* NEORL I, p. 16).

En aquests capítols, Llull aplica les combinacions per a contraposar fortalesa divina i feblesa humana. No oblidem, però, que, si la intenció d'Avicenna era demostrar que Déu és l'únic ésser d'existència necessària per ella mateixa, la de Llull és, al capdavant, provar els dogmes de l'Encarnació i de la Trinitat. Així possibilitat i impossibilitat es poden dir de Déu, perquè el nostre teòleg utilitza una via d'enaltiment dels atributs divins. Tractant de les maneres que possible/impossible afecten l'ésser, proclama que Déu és per damunt d'aquesta distinció:

[24]. Gloriós Senyor! So qui es en vos possíbol o impossíbol, no es segons la possibilitat ni la impossibilitat qui es en les creatures; car la vostra possibilitat e la impossibilitat son una cosa tan solament, la qual es acabat poder (*Contemplació* ORL VI, III.33, cap. 227 [24], p. 11).

Aquest poder perfecte que supera la possibilitat i la impossibilitat explica l'encarnació, que Déu fos “Deu e home ensems” (cap. 227 [30]).

Quan en el capítol 229, Llull considera com la privació afecta les creatures, ho fa analitzant-la en les quatre causes: eficient, literalment “maestral”, material, formal, i

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)
Ramon Llull. Seventh centenary
Ramon Llull. Séptimo centenario
Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

final. Llull es fa ressò de la privació segon Aristòtil, però la converteix simplement en “negació”:

Los infeels, Sènyer, los quals descreen en vostra gloriosa trinitat, aquells no volen aclinar lo remembrament ni 1 enteniment ni la volentat de lur anima a possibilitat, enans afermen la impossibilitat, e per so car priven possibilitat de lur anima e afermen la impossibilitat, per assò no poden venir a conexensa de la vostra sancta trinitat la qual conexerien si lur remembrament e enteniment e voler aclinaven a afermar possibilitat, car afermant possibilitat encercarien si es possíbol cosa que vostra substància divina sia en trinitat de persones o no e encercant aquesta possibilitat atrobarien la conexensa qui privaria d'ells la affirmacio de impossibilitat (*Contemplació* ORL VI; III.33, cap. 229 [26], p. 33).

Les paraules de Llull són una lectura original –crec jo– de la doctrina d'Algatzell sobre la potència, molt diferent de la d'Avicenna. Algatzell és autor d'una refutació d'Avicenna amb el títol *Ensorrament dels filòsofs*²¹. En la seva crítica als *falāsifa*, Algatzell nega que la potència precedeixi l'actualitat i que existeixin natures que determinin quines coses són possibles i quines no. Contestant la doctrina emanatista d'Avicenna, afirma:

Diem: “L'existència del món no era possible abans de la seva existència, sinó que l'existència coincideix amb la possibilitat, sense addició ni subtracció”. Si dieu: “Aleshores, l'Etern ha passat de la impotència a la potència”, contestarem: “No, perquè l'existència no era possible i per tant no es [93] podia decidir, i la impossibilitat que tingui lloc allò que no és possible no significa incapacitat” (L'ensorrament de l'*Ensorrament* 2005, p. 131).

Llull devia, doncs, tenir altres fonts a banda de l'esmentat llibre d'Algatzell que reproduïx el pensament d'Avicenna i no el seu vertader pensament, o en tot cas, el seu pensament final.

VIII. Un llibre per a traduir a l'àrab

Així com el *Llibre de Contemplació* hauria estat escrit originalment en àrab, hi ha un *Llibre de l'és de Déu* (és de Déu 2010) on Llull parla del seu interès que es tradueixi a aquesta llengua. Després va ser traduït al llatí, el text ha estat editat per F. Domínguez Reboiras, *Liber de est Dei*. (Liber de est Dei 2000). Domínguez hi analitza aquest ús

²¹ *The incoherence of the philosophers: Tabāfut al-falāsifah*. A parallel English-Arabic text, translated, introduced, and annotated by Michael E. Marmura. Provo, Utah : Brigham Young University Press, 1997.

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)
Ramon Llull. Seventh centenary
Ramon Llull. Séptimo centenario
Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

únic del terme llatí ‘est’, i no ‘esse’, i que no es torna a repetir (*Liber de est Dei*, pp. 11-17). S’hi han trobat reminiscències àrabs, però Domínguez les veu improbables i remarca la tradició cristiana i els seus antecedents en l’ús del terme.

El *Llibre de l’és de Déu*, Llull el va acabar el desembre de 1300, mentre que el *Llibre de Contemplació* és de 1274. Llull s’ha adonat que els “savis” musulmans no entren en la discussió trinitària i per a ells, Déu és “singular, sens par i sens companyó”, tesi autèntica que Llull subscriu i repeteix en les seves obres. Si vol convèncer-los, ha de fer-ho sense emprar aquestes categories en principi:

E no volem parlar explicadament de les divines propietats personals, so es a saber, de paternitat, filiatió, e spiratió, per so cor aquest llibre proposam metre en arabic, e los sarrayns esquiven parlar que en Déu sia paternitat, filiatió, e spiratió. Mas, per so que direm del Es de Déu, les divines propietatz personals hy seran empicades e significades e enaxí declarades, que·ls sarrayns savis no les poran negar (*és de Déu*, p. 35 [3]).

Sant Tomàs observava un fet semblant. Al començament de la *Summa contra gentiles* recordava que ni els musulmans ni els pagans accepten l’autoritat de les sagrades escriptures i per tant cal recórrer a la raó natural, »Unde necesse est ad naturalem rationem recurrere, cui omnes assentire coguntur « ([23500] *Contra Gentiles*, lib. 1 cap. 2 n. 4).

El racionalisme lul·lià ha de trobar el seu camí i, com ell mateix diu, procedir a partir de proposicions i condicions necessàries, “segons lo prosés de la Art general”. És una filosofia apriorística que vol demostrar per raons necessàries. Vol conèixer Deú “per raons e per arguments e per probacions e per significats” (*Contemplació* ORL III, cap. 230 [28], pàg. 44.). Vol entendre els 14 articles de la fe (Articles de la fe 1996) per raons necessàries, perquè aquests són “coses intel·lectuals” (*Contemplació* ORL III, cap. 288 [14], p. 187). Aquesta és una convicció que Llull manté al llarg de tota la vida.

El *Llibre de l’és de Déu* s’organitza en 8 capítols, que són les vuit maneres de fer coneixença de Déu. “De la .V.^a part, qui diu que·n Deu es per es” (*És de Déu*, pàg. 52-54).

Deym emperó que·n Deu no es Es per Es causalment, com causa e efecte, mas com fi per fi. Aquel Es qui es per si metex e per altre es pus luny a no-Es que aquel Es qui es per si metex e no per altre, o qui es per altre e no per si metex. E asó es per raó de dobla fi, la qual á Es qui está per si e per altre e·l Es qui está per si e no per altre, o per altre e no per si, no á dobla fi, mas singular (*és de Déu*, V.1, p. 52).

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)
Ramon Llull. Seventh centenary
Ramon Llull. Séptimo centenario
Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

En un aspecte, la doctrina és semblant a la d'Avicenna, Déu és per si mateix, i els altres són per causa d'Ell. Però, en un altre aspecte, és diferent, perquè Llull considera que ser per si mateix i per un altre és la categoria més alta. Llull està pensant –res d'estrany– en la Trinitat, i tots els exemples ho denoten. Parla de l'amor, car l'essència de l'amor demana tres instàncies: amador, amat i amar. L'essència de ser, d'existir, per a Llull demana, a més de l'acte de ser, el que és i que un altre sigui.

En aquesta part Llull insisteix que cada dignitat ho és per ella mateixa i per l'altra, i hi tenim unes elaboracions terminològiques originals. Compara “amar” amb “naturar”, (i entén natura com essència), amb “eternar”, de ser etern, i fins i tot, amb “deïficar”, de ser diví. Llull expressa així la seva idea constant que no hi ha ésser si no hi ha manifestació externa.

IX. La literatura

Encara que aquest treball se centra en el pensament filosòfic de Llull, no voldria deixar de mencionar un aspecte menys aspre, un aspecte literari. Llull, quan era a París entre 1288 i 1289, va escriure el *Fèlix o Llibre de les meravelles* (*Fèlix* NEORL). El protagonista és un jove anomenat Fèlix, i un filòsof el guia a través dels regnes de la natura. Després d'ensenyar-li el capítol dels metalls, el filòsof s'acomiada d'ell i Fèlix es queda sol, però arriben dos captaires i li fan companyia. Els captaires vénen d'un prat a on els animals es dirigeixen per a elegir rei. El nou rei és el lleó, que s'envolta d'uns consellers carnívors: l'ós, el lleopard, l'unça, la serp, el llop. La guineu –Llull s'hi refereix amb l'apel·latiu Na Renart– se sent exclosa i ofesa, i decideix venjar-se'n. La guineu no té força física, però té "parleria e mestria". No pot ser el rei, però convencerà l'elefant –un herbívor–perquè ho sigui. El que segueix és una història de traïció i d'intrigues.

Llull adapta el conte del *Calila i Dimna*, d'origen sànscrit i sense connotacions islàmiques²². La relació entre tots dos textos ha estat ben estudiada i per això només voldria recordar que la intenció de Llull amb aquesta obra era advertir el rei de França Philippe le Bel (1268-1314) dels paranys del cortesans.

²² Llull també utilitza un conte de les *Mil i una nits* sobre l'home que entenia el llenguatge de les bèsties. «Ecos de la literatura àrabe en la literatura catalana medieval», a *Cuadernos de filología italiana*, 7 (2000), pp. 175-190.

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)
Ramon Llull. Seventh centenary
Ramon Llull. Séptimo centenario
Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

X. Possibles respostes

Llull coneixia l'islam religiós, coneixia l'Alcorà i les doctrines musulmanes essencials. També coneixia formes populars de la religiositat musulmana, unes d'ortodoxes, com la doctrina dels 99 noms de Déu, i d'altres no tant, com els llibres de "lletres". També devia conèixer obres més profundes i ambicioses, potser la *Ihyá'* d'Algatzell.

Llull accepta aspectes formals: vol fer un llibre complet com la *Vitalització*, o vol ver un poema que sigui millor que els comentaris musulmans al Noranta-nou noms. No en vol el contingut, però l'anàlisi dels Cent noms posa de manifest moltes coincidències.

La relació lul·liana amb la filosofia àrab és diferent, també de contingut. Bona part de la *Lògica de l'Algatzell* es troba en una obra d'aquest, encara que no tota. És possible també que molts conceptes filosòfics els conegués a través de l'àrab. En aquest aspecte, Llull accepta les aportacions àrabs.

La fal·lera de Llull, emperò, té una clara finalitat, construir una filosofia cristiana en la qual destacaria dos elements fonamentals: primer, la demostració de la Trinitat; segon, la doctrina de l'home salvat pel Fill de Déu.

Bibliografia citada dins del cos

- Akasoy, A. - Fidora, A. 2008. «Ibn Sab'īn und Raimundus Lullus. The question of the Arabic sources of Lullus' logic revisited». In *Islamic Thought in the Middle Ages*, ed. A. Akasoy i W. Raven (Leiden: Brill) 433-458.
- Aquino, Sancti Thomae de. 1961. *Summa contra Gentiles*. Torino. Accessed 2016. <http://www.corpusthomicum.org/scg1001.html>.
- Ash'arī, Abū al-Ḥasan 'Alī ibn Ismā'īl (873?-935?). 1929-1930. *Maqālāt al-Islāmiyyīn wa-ikhtilāf al-muṣallīn*. Ed. Hellmut Ritter. 2 vols. Istanbul: Devlet Matbaası.
- Augustini, Sancti Aurelii. 1865. *De Trinitate libri quindecim*. Ed. Jacques Paul Migne. París : Garnier fratres. Patrologia Latina 42.
- Averrois. 2005. *L'ensorrament de l'Ensorrament*. Trad. Josep Puig Montada. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Cortabarría, Ángel. 1987. «Connaissance de l'Islam chez Raymond Lulle et Raymond Martin O.P. Parallèle» *Cahiers de Fanjeaux* 22: 33-56.
- Coullaut Cordero, J. 2009. *El Kitāb Šams al-Ma'ārif al-Kubrā (al-ŷuḥ' al-anwāl) de Aḥmad b. 'Alī al-Būnī: Sufismo y ciencias ocultas*. Tesis doctoral: Universidad de Salamanca.

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)
Ramon Llull. Seventh centenary
Ramon Llull. Séptimo centenario
Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

- Cruz Hernández, Miguell. 1977. *El pensamiento de Ramon Llull*. Madrid: Fundación Juan March.
- Daiber, Hans. 2004. «Raimundus Lullus in der Auseinandersetzung mit dem Islam. Eine philosophiegeschichtliche Analyse des *Liber disputationis Raimundi Christiani et Homeri Saraceni*». En *Juden, Christen und Muslime*, ed. M. Lutz-Bachmann i A. Fidora (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft), 136-172.
- De la Cruz, Óscar. 2005. «Raymundus Lullus contra Sarracenos: El islam en la obra (latina) de Ramon Llull», *Cahiers d'études hispaniques médiévales*. 28: 253-266.
- Elmore, Gerald. 2001. «Four Texts of Ibn al-‘Arabî on the Creative Self-manifestation of the Divine Names». *Journal of the Muhyiddin Ibn Arabi Society* (29) 1-37.
- Garcías Palou, Sebastián. 1981. *Ramón Llull i el Islam*. Palma de Mallorca.
- Ghazâlî Abû Ḥâmid Muḥammad al-. 2000. *Maqâṣid al-Falâsifa*. Ed. Mahmoud Bejou. Damasc.
- . 1936. *Maqâṣid al-Falâsifa*. Ed. Muḥyî al-Dîn Ṣabrî al- Kurdî. El Caire: al-Maṭḥba‘a al-Maḥmûdiyya al-Tijâriyya bi-al-Azhar.
- . 1965. *Maqâṣid al-Falâsifa*. Ed. S. Dunya. El Caire: Dâr al-ma‘ârif.
- . 1979. *Ninety-nine names of God in Islam*. Trad. Robert Spade. Ibadan.
- . 1992. *The Ninety-nine Beautiful Names of God*. Trad. David B. Burrell i Nazih Daher. Cambridge: Islamic Text Society.
- Keicher, Otto. 1909. *Raimundus Lullus und seine Stellung zur arabischen Philosophie*. Münster: Aschendorf.
- Link, David. 2010. «Scrambling T-R-U-T-H: Rotating Letters as a Material Form of Thought». In *Variantology 4. On Deep Time Relations of Arts, Sciences and Technologies in the Arabic-Islamic World*, ed. Siegfried Zielinski i Eckhard Furlus (Cologne: König), 215-266.
- Llull, Ramon. 1936. *Cent noms de Dieu*. Vol. 1, *Obres de Ramon Llull*. Rims, Ed. Salvador Galmés and Ramón d'Alòs Moner, 77-172. Palma de Mallorca.
- . 1936. *Rims: Logica del Gatzell*. Vol. 19, *Obres originals del illuminat mestre Ramon Llull*, Ed. Salvador Galmés, 1-62. Palma de Mallorca.
- . 1906-1914. *Libre de contemplació en Déu. Toms I-VII*. 2a ed. Palma: Miquel Font, 1987-1989. Ed. M. Obrador i Bennassar, Miquel Ferrà, Salvador Galmés. 7 vols. Palma de Mallorca.
- . 1996. *Llibre dels articles de la fe. Llibre què deu hom creure de Déu. Llibre contra anticrist*. Ed. Jordi Gayà Estelrich, Gret Schib Torra, Antoni Joan Pons i Pons. Palma de Mallorca: Patronat Ramon Llull.
- . 1998. *Lògica nova*. Ed. Antoni Bonner. Palma de Mallorca: Patronat Ramon Llull.
- . 2010. *Llibre de l'és de Déu, Llibre de conceixença de Déu, Llibre de Déu*. Ed. Guillem Alexandre Amengual Bunyola. Palma: Patronat Ramon Llull.
- . 2011-2014. *Llibre de meravelles. Volum I: llibres I-VII. Volum II: llibres VIII-X*. Ed. Xavier Bonillo, Eugènia Gisbert, Anna Fernández Clot, Montserrat Lluch, Lola Badia. 2 vols. Palma: Patronat Ramon Llull.
- . 2015. *Llibre de contemplació en Déu*. Vol. 1. 2 vols. Palma de Mallorca: Patronat Ramon Llull.
- Lohr, Charles. 1986. «Arabische Einflüsse in der neuen Logik Lulls». *Raymund Lulle*, (Fribourg CH) , 71-91.
- Lory, Pierre. 1987-88. «La magie des lettres dans le *Šams al-ma‘ârif* d'al-Bûnî», *Bulletin d'études Orientales* 39/40: 97-111.
- . 2004. *La science des lettres en Islam*. Paris: Devry.
- Lulli, Raimundi. 2000. *Opera Latina 92-96 in civitati maioricensi anno MCCC composita*. Ed. Fernando Domínguez Reboiras. Vol. XXI. Turnhout: Brepols.
- . 1998. *Opera Latina, Tomus XXIII, 101-105, Iannae et in Monte Pessulano Anno 1303 composita*. Ed. Walter Euler. Turnholt: Brepols.

FIDORA, Alexander (coord.). *Mirabilia 23* (2016/2)
Ramon Llull. Seventh centenary
Ramon Llull. Séptimo centenario
Ramon Llull. Sétimo centenário

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

Rubió i Balaguer, Jordi. 1913-14. «La lògica del Gazzali posada en rims per en Ramon Llull», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* 5: 311-354.

<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000102%5C00000071.pdf>.

Urvoy, Dominique. 1980. *Penser l'Islam. Les présupposés islamiques de l'«Art» de Lull*. Paris: Vrin.